

SADRŽAJ

UVOD	9
<i>Ko sam ja da...?</i>	9
CEPANJE ATOMA	12
TVRDO JEZGRO REP MUZIKE	15
<i>Nastanak muzike hip-hop kulture</i>	15
<i>Fank kao temelj</i>	17
<i>Razvoj muzike i zvuka repa osamdesetih godina 20.veka</i>	19
<i>Bum bep – izvorni rep?</i>	25
<i>Ritam iz mašine</i>	27
<i>Šta smo imali za ovim stolom?</i>	30
JEDNA MALA PRIČA KOJA MORA BITI ISPRIČANA	33
<i>Zapad i Jug</i>	35
<i>Usred nacionalizama i mržnji</i>	38
<i>Srpske crnje</i>	41
<i>Trg Rep publike</i>	44
<i>Mi samo pričamo o repu</i>	47
<i>Trg ~~Rep publike~~ repera</i>	49
<i>Prve rime i prvo ime (a i još neka)</i>	53
TVRDO JEZGRO REPA	58
<i>Bacim karte na sto</i>	60
<i>Čekam te na starom mestu...</i>	62
<i>Ime</i>	67
<i>Kako su reperi počeli da se predstavljaju?</i>	72
<i>Kako je rep dobio ime?</i>	77

<i>Početak borbenog repa</i>	83
<i>Najveći</i>	87
<i>Zakon privlačenja</i>	92
<i>Muljatori</i>	97
<i>Bogovi Igru igraju kul</i>	105
<i>Prekretnice u repu osamdesetih</i>	115
<i>Prekretnice u repu devedesetih</i>	128
<i>Prekretnice u repu dvehiljaditih</i>	135
RAĐANJE DOBROG REPA	143
<i>Moj povratak repu</i>	143
<i>Off-beat (online) maestro</i>	145
<i>Pajdo ratnik</i>	150
<i>Ganc novi</i>	156
<i>Nemojte se pljuvati, budite dobri</i>	164
<i>Stilovanje, bogovanje</i>	172
<i>Praznovanje, lajkovanje</i>	185
<i>Dobar Rep najveća završna je prevara</i>	190
<i>Život</i>	195
<i>Ako su to samo bile laži...</i>	200
NAPOMENE	209
INDEKS	238
BIBLIOGRAFIJA	247

UVOD

Da li znate da je rep završen? Ne mrtav, nego baš *završen*, odnosno usavršen jednom za svagda? Kada to kažem, ne mislim da nema i da neće biti prijava, rima, refrena, pesama, slengova i sličnih rep momenata na koje ćemo se ložiti, koji će nas voziti, u koje ćemo se zaklinjati i koje ćemo tetovirati, koji će biti sveži ili nam barem tako zvučati. Rep i sve njegove kombinacije sa drugim žanrovima će vrlo verovatno i dalje biti najprofitabilniji proizvodi muzičke industrije. Ljudi koji žive od repa će gotovo sigurno i ubuduće zarađivati više nego većina ljudi koji se bave drugim žanrovima. Slušaoci će kupovati rep muziku, karte za rep koncerte, odeću sa logoima, rimama i slikama repera, proizvode nastale kao plod saradnje repera i velikih korporativnih brendova.

Ono što vam, međutim, javljam jeste da je *razvoj temeljne ideje repa* doveden do kraja. To znači da je rep jedna od (retkih?) oblasti ljudskog stvaralaštva koja je došla do zaokruženosti i punog ostvarenja svog potencijala.

Međutim, najzanimljivije tek sledi. *Kraj istorije repa* se dogodio relativno skoro, i to ne u Njujorku, Kaliforniji ili na američkom Jugu, već u Beogradu. Takođe, reč je o delu jednog čoveka. I, što je najvažnije za sve nas – taj čovek sam ja.

Ko sam ja da...?

Bam, dobar dan! Još i pre leta 2016, kada sam konačno došao do primerka knjige *Philosophy and Hip-Hop: Ruminations on Postmodern Cultural Form* (Palgrave Macmillan, 2014) – knjige čiji je autor dr Julius Bailey, istaknuti stručnjak za hip-hop i afroameričku kulturu – i pročitao u njoj majstorsku analizu mog

koncepta *Dobrog Repa*, rame uz rame sa analizom načina na koji su se u svojim rimama predstavljali Rakim, Jay-Z, Andre 3000 i drugi velikani, znao sam da ću jednog dana objaviti knjigu o repu sa ovakvim naslovom i uvodom.

Na stranu to što se moja vizija ostvarila, tj. što je, kao što vidimo, ova knjiga zaista objavljena, nameće se pitanje smelosti njenog naslova? Gde su mase vernih obožavalaca *Dobrog Repa*, respektabilne količine pregleda na Jutjubu i zarade od striming servisa i koncerata koje bi mi bar malo *dale za pravo* kad tvrdim da sam ja – skoro pa nepoznati beli reper iz Srbije u petoj deceniji života – završio rep?

Možda ne jedino, ali svakako glavno objašnjenje naslova je jednostavno – pravi rep me je naterao. Kada to kažem, mislim na dva bitna momenta u vezi s repom. Prvi je stav koji već dugo zastupam kao temeljni princip repa – reč je, naravno, o otvorenom, javnom držanju do sebe, *hvalisanju* ili, još jače, *kurčenju*. (Biće reči o razlici.) Drugi je iskonski hip-hop zahtev za *svežinom*, odnosno inovativnošću.

Knjiga koju upravo čitate je, štaviše, *prava (real)* i *sveža (fresh)* u najužem rep smislu i to na dva nivoa. Ona je to, pre svega, na nivou svoje teme – priče o *utemeljenju i nastanku* mog *Dobrog Repa*, zauvek poslednjeg novog *reprezenta*, odnosno završnog koncepta predstavljanja i držanja do sebe u čitavoj istoriji pravog repa (što će, naravno, biti objašnjeno). Prava i sveža je, međutim, i na nivou autorovog stava jer je ovo *prva rep knjiga* o repu, odnosno prvo delo u kojem pisac nastupa s pozicije otvorenog držanja do sebe.¹

Podnaslov, međutim, može da se pročita i kao pitanje koje upućujem samom sebi i, tako pročitan, on i jeste najprirodniji početak priče koja će biti ispričana u nastavku. Naime, kada sagledam čitav proces stvaranja *Dobrog Repa*, vidim da bi malo šta bilo izvodljivo bez mnogih objašnjenja rep termina koja sam u poslednjih desetak godina uobličio samostalno ili uz pomoć saradnika. Moj motiv za to raščišćavanje pojmova je oduvek – i pre početka rada na *Dobrom Repu* – bio poboljšanje komunikacije među ljudima koje rep zanima, odnosno predupređivanje nesporazuma u razgovorima o repu.

Takvi pokušaji su, prirodno, oduvek izazivali otpor, naročito u rep zajednici. Bilo je onih koji su refleksno reagovali na štreberizam i nekakvo tripovanje autoriteta od strane onoga ko pokušava da razjasni rep – rep koji, naravno, većini deluje potpuno jasno – dok su drugi navikli da se snalaze i plivaju u mulju nejasnih pojmova i odnosa pa su gajili izvestan strah od promene koja bi nastala sređivanjem tog haosa.

S druge strane, *Dobar Rep* – kao delo koje zahvata široko i duboko – svojim je nastankom doneo promenu u čitavoj tradiciji, tako da su mnoge veze pojmova koje su mi se otvorile tokom razvoja koncepta, zapravo povratno omogućene njim samim. Imajući u vidu sve to, ja, jednostavno, osećam obavezu i prema veličini *Dobrog Repa* i prema mogućnosti da pomognem rep zajednici da razreši svoje nesporazume, pa ću u priči o nastanku *Dobrog Repa*, na ovaj ili onaj način, predstaviti većinu važnih pojmova koji se koriste kada se o ovom žanru govori. Te pojmove ću takođe ispostaviti određene i povezane u nešto što nagoveštava celovit i zaokruženi prikaz čitavog repa. Dakle, pojmovi poput *real*, *fake*, *hardcore*, *represent*, *battle*, *flow*, *MC*, *rapper*, *delivery*, *street cred*, itd. – sve je tu i konačno je objašnjeno na koji način može postojati u rep priči i priči o repu. Tako ovo delo – kao da već samo po sebi nije jedan civilizacijski bonus – donosi kao višak vrednosti i određeni kvalitet *rep rečnika* pa, na taj način, predstavlja i svojevrsni izlazak u susret molbama mnogih ljudi, godinama unazad, da napišem knjigu o repu koja objašnjava sve ili bar veći deo svega.

Idemo, radimo!

CEPANJE ATOMA

*Meni rep nije kad se izrimuju slogovi
nego kad te iscimam da budemo bogovi.*

„Bogoslovija (Bogledalce)“, Bege Fank

*Bajo, nije poenta samo da se izrimuje
igra svodi se na to ko se bolje istripuje.*

„Brrr“, Bombe devedesetih

Rep ne mora biti repovan i mnogi odrepovani stihovi nisu rep. Ne znam tačno u kojoj sam fazi razvoja *Dobrog Repa* došao do tog uvida, ali je to bio trenutak kada mi je – kako je to umeo da kaže sportski komentator Saša Mikić – „namignula Fortuna“. Toliko zdravorazumski i očigledno istinito zvuči ta rečenica, da se postavlja pitanje zašto joj uopšte poklanjam pažnju.

Možda će sve biti jasnije ako krenem izokola, ili, što bi se reklo – prvo malo spreda, čisto radi reda, onda otpozadi, čisto reda radi.

Složićemo se, verujem, na keca da je *repovanje* jedna od *tehnika vokalnog izvođenja*. Dalje nam nije ni bitno da odredimo npr. liniju razgraničenja između repovanja i pevanja, s jedne, ili repovanja i recitovanja, s druge strane. Bitno nam je samo da prepoznamo da se može repovati i nešto što nije rep, kao i to da se rep ne mora repovati da bi bio rep.

Ali ako rep odvojimo od repovanja, šta nam ostaje? *Šta je rep?!*

Na zaoštrenu verziju tog pitanja – verziju u kojoj se pita šta je *pravi rep* – davno sam dao odgovor, s tim što zbog komplikovanog stila pisanja taj odgovor, čini mi se, nije došao do dovoljnog broja onih kojima je najpotrebniji.¹ Baš zbog toga u ovoj knjizi nudim najopušteniju moguću varijantu priče o konačnom rešenju ključnog problema repa – definisanju samog pojma (pravog) „repa“.

Ka rešenju me je, kao i u slučaju razlike repa i repovanja, povelu otkriće razlike koja svima nama iz rep zajednice već dugo bleji pred nosom. Posvetio sam, zapravo, pažnju činjenici da je u repu i hip-hop kulturi pojmu „pravi“ (*real*) suprotan pojam *fake*,

koji se, naravno, prevodi kao „lažno“, ali sam odmah predosetio da to „lažno“, koje je suprotno „pravom“, nije lažno u smislu puke neistinitosti ili neiskrenosti, već da ima drugo značenje.² Ispostavilo se da me osećaj nije prevario i da se ta reč u engleskom koristi onako kako se odomaćila i u našem slengu u obliku „fejk“ pre nekoliko decenija, kada je preuzeta iz švercerskih i šanerskih priča o *imitacijama* proizvoda luksuznih brendova. Fejk, iliti lažni rep, bi tako bio nekakvo *oponašanje*, *imitacija* ili *kopija pravog repa*, dok bi pravi rep bio *original*, nešto *izvorno*, *autentično*.

Razmišljajući dalje o samom odnosu pojmova „originala“ i „kopije“, shvatio sam da između bilo kojeg originala i njegove kopije moraju postojati neke *sličnosti*, ali i nekakva *suštinska razlika* da bismo uopšte mogli da tvrdimo da je reč o odnosu original–kopija. Zapitao sam se šta je to što pravi rep suštinski sadrži a čega nema u ne-pravom repu i, s druge strane, po čemu su pravi i ne-pravi rep slični?

Već me je sama ideja traganja za nekakvim *suštinskim obeležjem repa* podsetila na tekstove u kojima se kritikuju tzv. *esencijalistička* objašnjenja repa – objašnjenja u kojima se rep potpuno svodi na jedno svoje obeležje koje se proglašava njegovom suštinom, odnosno esencijom. Zaista, baš mnogo puta sam u različitim tekstovima nailazio na zagovaranja i osporavanja stava da je rep suštinski afroamerička stvar, zatim da je suštinski muška priča, pa onda da je priča „ulice“ itd.

Možda će zvučati čudno, ali svest o postojanju živih rasprava u vezi s različitim objašnjenjima „suštine“ repa me je još više pogurala u smeru traženja njegovog suštinskog obeležja – ma šta ono bilo – jer sam shvatio da i sama rep zajednica zahteva takav pristup repu. Rešio sam da bez izričitog stava o *smislu* samog razlikovanja pravog i ne-pravog repa – odnosno, bez odgovora na pitanje: „Za čije babe zdravlje se uopšte insistira na toj razlici?!“ – pokušam da pronadem suštinsko svojstvo koje bi omogućilo određenje pravog repa koje se najbolje uklapa sa onim što većina nas smatra činjenicama u vezi sa njim.

Mozgajući o njegovoj suštini, na pamet mi je palo insistiranje na pojmu „tvrdog jezgra“ (*hard core*), kako u samim rep pesmama tako i u komunikaciji rep autora, izvođača, publike i teoretičara. Setio sam se, između ostalog, i toga kako smo mi beogradski klinici, koji

smo se sredinom devedesetih prošlog veka tek upoznavali sa repom, zbunjeni i poluinformisani tripovali da je tvrdokorni rep (*hardcore rap*) repovanje uz đitre, odnosno da ima neke veze sa onim što se i tada zvalo, a i danas kod nas naziva „hardkorom“ – reč je, naravno, o hardkor pank muzici (*hardcore punk*). Okej, odavno sam shvatio koliko je ta asocijacija bila promašena, odnosno da koncept „tvrdog jezgra“ u priči o repu znači nešto drugo, međutim, u tom trenutku još nisam shvatao šta je, zapravo, to *tvrdog jezgro repa*.

Analizirajući, međutim, sam pojam „tvrdog jezgra“, shvatio sam da je on, u stvari, drugi naziv za suštinu za kojom se traga, za specifičnu različitost koja opstaje kroz vreme i daje nepromenljivi identitet onome čemu pripada, određujući ga kao posebno u odnosu na sve ostalo. I odatle je krenulo suštinsko, da ne kažem „hardkor“ mozganje i cimanje sa pojmovima koje će me dovesti do cilja.

TVRDO JEZGRO REP MUZIKE

A ritam vozi, vozi, vozi, ne staje

„Ritam vozi, vozi“, Džej Ramadanovski

Na samom početku potrage za tvrdim jezgrom *muzičkog* dela repa, zapitao sam se šta na muzičkom planu kroz istoriju dele različite stvari koje nazivamo repom, odnosno šta, konkretno, imaju zajedničko klasici kao što su „Rapper’s Delight“, „Planet Rock“, „Sucker M.C.’s“, „La Di Da Di“, „Straight Outta Compton“, „Juice (Know the Ledge)“, „Me So Horny“, „Shimmy Shimmy Ya“, „California Love“, „Full Clip“, „Get Ur Freak On“, „In Da Club“, a i hitovi poput „A Milli“ Lil Waynea, „Lemonade“ Gucci Manea, „Popular Demand“ Clipsea i Cam’rona i ostali iz 2008. ili 2009. kada sam krenuo u ovo istraživanje. Šta povezuje pesme za koje su muziku stvarali Rick Rubin, Marley Marl, The Bomb Squad, Dr Dre, DJ Premier, RZA, Easy Mo Bee, Timbaland, The Neptunes i mnogi drugi slavni autori rep bitova?

Rep je muzički definisan repovanjem (kao tehnikom vokalnog izvođenja) *preko instrumentalne podloge koja je potpuno podređena ritmu.* To je prva verzija muzičke definicije repa do koje sam došao i koja mi je delovala zadovoljavajuće.

Da bih dodatno proverio i eventualno razradio taj prvi, sirovi zaključak, odlučio sam da razmotrim i praistoriju rep muzike, odnosno muzičke početke hip-hop kulture iz koje je rep kao muzički žanr proistekao. Prva stvar koja mi je pala na pamet je, naravno, bila klasična priča o nastanku muzike hip-hop kulture u Bronksu početkom sedamdesetih godina 20. veka.

Nastanak muzike hip-hop kulture

Za sve ljude, a naročito za one kojima je u proteklih nekoliko decenija to promaklo, evo kako ide priča. Clive Campbell, rođeni Jamajčanin koji se 1967. doselio iz Kingstona u njujoršku opštinu